

Svět - život - mysl - duch

První, s čím se narozené dítě setkává a o čem si začíná vytvářet jakous takous zkušenost, je svět, do něhož se narodilo. Není to svět, jak mu rozumí dospělý člověk, a už vůbec ne svět, jak jej vidí věda resp. jednotlivé dnešní vědy. Ale není to také jenom okolí, neboť to, co lidé (rodiče, lékaři a zdravotníci, další příbuzní a přátelé atd.) vidí jako nejbližší okolí či prostředí, do něhož se dítě narodilo, je už strukturováno a utvářeno *jejich* zkušenostmi, o kterých čerstvý nebo nedávný zrozenec nemá zprvu ani potuchy.

Poznámky

01

Svět, do něhož jsme se narodili a v němž žijeme, je světem ustavičného dění a vzájemně provázaných (na sebe navazujících) událostí. Proto je jen logické, ne-li dokonce samozřejmé, že i ten svět sám považujeme nebo můžeme považovat za veliké dění, možná za veliké události nebo dokonce jednu jedinou obrovskou událost, zahrnující všechny ostatní; jedna z velmi významných událostí je sám počátek, vznik tohoto dění. Bylo by jistě předčasné, chtít okamžitě rozhodnout, je-li svět jakýmsi celkem, tj. jednou jedinou obrovskou událostí (která má svůj počátek a také svůj konec), anebo je-li jen jakousi nepřehlednou množinou nesčetných událostí (které spolu sice nějak souvisejí, ale také nejrůznějším způsobem nesouvisejí). Ale přece jen musíme být schopni a ochotni rozpoznávat ve světě kolem sebe nejen ustavičné proměny, nýbrž také to, že nejde jen o jakési neuchopitelné hemžení všech těch proměn, nýbrž někdy také o takové proměny, z nichž některé mají charakter událostí, tj. jakýchsi událostních „celků“, u nichž má smysl hovořit o jejich počátku, průběhu a konci. Konkrétně to znamená, že musíme s pozorností sledovat, kdy nějaké změny uvnitř takové události mají trochu odlišný charakter oproti eventuálně podobným změnám, jež nejsou podobně integrovanou součástí nějaké větší události. Není to jednoduché a my se můžeme často mýlit, když se pokoušíme pochopit některé změny tak, jako by k sobě událostně náležely (viz pozn. 02), zatímco jejich souvislosti jsou spíše náhodné. Náleží totiž k povaze toho, jak se pokoušíme rozumět světu kolem sebe, že některé „věci“ či spíše „děje“ chápeme jako náležící k sobě, zatímco u jiných žádnou takovou spjatost či pospolitost, souvztažnost nepozorujeme. Základy tohoto rozlišování jsou uloženy hlouběji než v našem vědomí, a můžeme je proto považovat za předvědomé. To ovšem vůbec neznamená, že se o ně můžeme opírat jako o něco pevného a jistého; právě naopak. Všechny dosavadní zkušenosti lidstva ukazují, že toto předvědomé nebo jen částečně vědomé rozlišování je sice důležité a někdy zdánlivě směrodatné, ale že skutečných pokroků v myšlení a poznávání skutečností lze často dosáhnout jen díky kritickému prověřování a přezkoumávání toho, co se nám zprvu jeví jako nepochybné a pravé. Nejlépe to ovšem vynikne tam, kde můžeme lidské zkušenosti srovnávat se zkušenostmi jiných živých tvorů, kteří se nám zčásti podobají. Také to už ukazuje na důležitost toho, jak je ten či onen druh živočichů dlouhodobě (vývojově) vázán jak prostředí, v němž žije. Tomu se právě člověk vždycky chce nějak vyhnout: nechce být ve svém přístupu ke skutečnosti omezen ani individuálně, ani vývojově, ba dokonce ani historicky (tam to bývá nejobtížnější), ale chce se stále znovu otvírat novým pohledům na skutečnosti před sebou, ba také na skutečnosti, o nich dosud nevěděl nebo o které zatím neměl zájem. Lidský rod tak představuje jakousi výjimku, snad anomálii, vymykající se rozhodujícím normativům organického vývoje; pro všechny organismy platí, že se

musí nějak přizpůsobovat podmínkám, jimž jsou ve svém prostředí vystaveny, eventuálně že se musí pokoušet ty podmínky aspoň pro sebe nějak adaptovat, když už by to přesahovalo jejich možnosti vlastního přizpůsobení. Naproti tomu člověk má neutuchající tendenci nejen pronikat do různých prostředí na první pohled naprosto nepříznivých, ale navíc neméně neutuchající tendenci vytvářet si značně komplikovaným způsobem prostředí nové, přijatelnější nebo dokonce co nejpřijatelnější, a to nejen přetvářením toho daného, ale budováním životu příznivějších enkláv různých rozměrů.

A tak vidíme, že lidský rod se v dosavadním vývoji už poměrně dávno začal lišit od jiných živých bytostí právě tím, že daleko víc úsilí vynakládá a vynakládá na to, aby svět (nebo alespoň ty pro sebe bližší části světa, své okolí a prostředí) přizpůsoboval sobě, než aby se sám stále víc přizpůsoboval světu; ovšem bez toho se rovněž neobejde, jen to začíná být nějak příliš pomalé proti proměňování světa kolem. Ono to samozřejmě nejde jedno bez druhého, ale právě ten poměr mezi obojím má nesmírný význam. Přehlédnout tuto okolnost znamená ztratit ze zřetele to, co je pro člověka a vůbec pro lidstvo nejdůležitější, totiž stále větší orientace na mezery či volná místa (průduchy) ve světovém dějství, na kontingence či „náhody“, možné odchylky od pravděpodobnosti, zkrátka a dobře na svobodu. Nejen lidé obecně, ale ani lidé učení, dokonce mnozí filosofové právě tento moment nechápou nebo chápou špatně; chovat se svobodně vůbec neznamená nahodilost ani svévoli, ať již z části omezenou nebo okolnostmi dodatečně korigovanou. Proto také vykládat třeba organický vývoj pouze z nahodilostí resp. nahodilých nepřesností a chyb přepisu DNA a RNA, je předsudečné (a přípustné jen v podobě cíleně redukcujících metodologií).

(Pí, 141023-1.)

02

Klasickým příkladem toho, jak některé skutečnosti, které se zdánlivě jeví jako „subjekty“, neboť se v nich ‚nějak‘ sbíhají nejrůznější typy vlivů a působností, je třeba takový vesmírný „objekt“, jakým je planeta, konkrétně naše Země. Země obíhá kolem své hvězdy, tj. kolem Slunce, ale zároveň se sama otáčí; mezi tímto dvojitým pohybem není žádná integrující spojitost. Kolem Země ovšem ještě obíhá také její Měsíc, přičemž mezi jeho oběhem a oběhem Země kolem Slunce není žádná fixní spjatost. Přesně vzato kolem Slunce obíhá spolu se Zemí také Měsíc, ale takovým zvláštním způsobem, že vlastně obíhá společné těžiště Země i Měsíce, což má zejména v tomto případě velký vliv i na otáčení Měsíce, které se po dlouhých dobách zpomaluje, i na otáčení Země, které se právě tak zpomaluje. A tak bychom mohli probírat různé další údaje, např. o pohybech zemské osy, a také o vlivu tektonických pohybů jak na otáčení Země, i na její oběh kolem Slunce; a ovšem o gravitačním vlivu ostatních planet (zejména těch větších); atd. atp. Ni nenasvědčuje tomu, že všechny tyto zemské pohyby byly nebo mohly být nějak integrovány, sehrány, „orchestrovány“. A to nás vede k tomu, že takovou planetu (nebo hvězdu, eventuálně hvězdokupu atd.) nepovažujeme za „subjekt“, ačkoli za relativně jednoznačný objekt ano, a vcelku bez potíží. V mytických tradicích se často mnohé „objekty“ považovaly buď přímo za subjekty, anebo se jim nějaké jim vládnoucí subjekty připisovaly.

(Pí, 150421-1.)

03

Chápeme-li ryzí objekt jako něco, co má pouze svou vnější stránku, ale vůbec žádné nitro, musíme uzavřít (a na tom trvat), že nic v našem Vesmíru nemůžeme za takový ryzí objekt považovat. Naproti tomu všemu, co můžeme za „objekt“ považovat, musíme přiznat nějaké rysy či momenty niternosti. To ovšem ještě zdaleka neznamená, že to můžeme hned považovat za subjekt. Každý subjekt má sice svou vnější stránku (často značně komplikovanou), ale jakožto subjekt zakládá a udržuje její vnitřní a relativní vnější integritu. Jde-li tedy o nahromadění různých subjektů, které bychom mohli považovat za objekt, nejde nikdy o pouhou neboli ryzí hromadu (pouhé nahromadění, agregaci), nýbrž vždycky něco, co na sebe navzájem tím nebo jiným způsobem reaguje, nebo jinak řečeno, co díky reaktibilitě svých složek (subsložek) koexistuje či přesněji čeho složky ko-agují, interagují. Ovšem ne každá interakce může zakládat a udržovat jednotu, integritu oněch složek, tj. učinit z onoho objektu celek a ustavit jej jako subjekt. Obávám se, že právě v tomto bodě dochází k omylu v pojetí tzv. rozštěpení na subjekt a objekt (Subjekt-Objekt-Spaltung), které zdůrazňuje onen předěl, jaký je mezi „objektivitou“ (tzv. objektivní skutečností) a „subjektivitou“ (totiž vědomím, myšlením, domněním, věděním atd.). Proti tomu právě musíme zdůraznit, že nic takového jako „objektivní skutečnost“ (ve smyslu ryzí objektivnosti) neexistuje, takže subjektivnost musíme vidět (subjektivně rozpoznávat a uznávat) všude tam, kde „skutečně“, tedy „opravdu“ jest, tj. ve skutečném světě (který chybně označujeme jako „objektivní skutečnost“). A tato subjektivnost (nikoli subjektivita) je opravdu takřka všude, ale je vždy zároveň spjata s objektivností, a to „individuálně“ resp. „partikulárně“, tj. v rámci toho kterého konkrétního (konkrescentního, odvodíme-li od slovesa), skutečného, takzvaně „reálného“ subjektu.

(Pí, 150502-1.)

04

Událost nelze myšlenkově uchopit jako předmět (objekt), a to právě proto, že její části (složky, součásti) jsou – krom jiného – také nelokálně (tj. časově) provázány, např. na sebe jistým způsobem navazují, náleží k sobě, přecházejí jedna do druhé apod. Každý (fyzický) předmět (objekt) je lokálně identifikovatelný a reprezentovatelný. To jen my jsme si zvykli všechno, s čím se jako s „předmětem“ (věcí, daností) můžeme setkat, považovat za „něco“, co se sice mění, ale jen tak, že ta změna probíhá na povrchu, zatímco „věc“, „předmět“, které se jakoby mění, se vlastně samy nemění. Uvykli jsme tomu právě na základě zkušeností se světem živých bytostí: ty se rodí, rostou, stárnou a umírají, ale každá z nich má svou celoživotní „identitu“, takže nejen včerejšího souseda, ale také jeho včerejšího psa můžeme dnes (znovu) poznat právě jako je samy. Už od dob Aristotelových platí, že poznávat můžeme jen to, co se nemění, nikoli samu změnu. Ne že by změna neexistovala, ale není pojmově postižitelná; o tom, co se mění, není možná žádná věda, tj. žádné pojmové poznání.

(Pí, 190322-1.)